

իր երկայն թշուառութիւններէն ստացած չարիքն, իր զանազան ատեն ունեցած կրթութեան վիճակն, և առաջ կամ ետք մնալուն պատճառներն : Իսոնք քննելով խել մը բնաւորութիւն երևան կ'ելլան ազգերնուս վրայ, թէ լաւ և թէ գէշ . ան ատեն դաստիարակին կը մնայ որ լաւ ձիրքերն աճեցնէ և հաստատէ, վատ բնաւորութիւններն ցուցնէ թէ որչափ փաստակար եղած են ազգերնուս և մարդկութեան, և խել ջանայ . իսկ վարպետութիւնն հոս պիտի ըլլայ՝ որ իր խրատներն և կրթութիւնն՝ յարմարցնէ իրեն ճանցած հայու սրտին, մտքին և ակընջին :

Եւս բանս որ լաւ դիտուի և բարեւեր հոգւով կատարուի, կրնանք մեծ յոյս ունենալ որ ազգերնիս կրթութիւնն աճուի, կրթութիւն լաւ և կրթութիւն շուտ : Գիտենք որ կրթութեան մեծ հնարքն է օրինակն . արդ այս կերպս զկրթութիւնն օրինակի վրայ առնելու պէս է . երբոր դաստիարակն ազգին լաւ յատկութիւններն կը ճանցընէ, գովէ և հետեւելու ճամբան կը ցուցնէ, ըզգայուն աշկերտն դժար է որ չհետեւի . վասն զի լաւութիւնն որ սովորաբար դիւրին չերևնալուն համար հետեւող չունենար, հոս ազգային պարծանաց ազնուական հպարտութիւն մը օգնական գտնելով՝ կը դիւրանայ . նոյն պէս ալ երբ ազգին ընդհանուր սեպուած պակասութիւն կամ մոլութիւն մը ցուցուի և ցուելով առաջ բերուին անոր մեղի տուած չարիքն, և թէ որչափ անով ուրիշ ազգերէ ետ եմք մնացեր, նոյն սիրտն որ առաջ ազնիւ հպարտութեամբ մը կը բարձրանար, հիմայ ալ ազնիւ ամօթով մը կը ցածնայ, կը քաշուի և կը յորդորուի այն նախատինքն վերցընելու իրմէն կամ ազգէն :

Եւս օգտիս համար է որ կը փափազինք, կ'ազդենք, կ'աղաչենք ազգին յատուկ դաստիարակութեան փոյթ ունենալու . և նոյն վախճանին համար մենք ալ աս նիւթիս վրայ քանի մը մտածութիւննիս կը հրատարակենք . և չենք տարակուսիր որ մեր պատուական ըն-

թերցողք արդէն ճանցած ըլլալով որ զմեզ շարժողն ազգերնուս սէրն է, բնաւ ազգասիրութեան պակասութիւն չեն սեպեր՝ երբոր ստիպուինք երբեմն ազգերնուս պակասութեանցն վրայ ալ ցաւով խօսելու, և բնաւ չկարծեն՝ թէ խօսքերնիս մասնաւորի համար զրուցուած ըլլայ : Ինթերցողք ազատ են դատելու, բայց մենք կը յուսանք որ մեր բարի կամքն ու դիտմունքն թող չտայ իրենց ազատութեան՝ մեր զրուածին մէջ ուրիշ բան գտնելու բայց զնոյն դիտմունքն, թէ յաջողած ըլլայ և թէ չյաջողած իր նպատակին հասնելու :

Հ. Ղ. Մ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Սահմանի Եւստէլ Տար Լիւրայ Օգոստեան առաջին արդարեւ Սահմանադրութիւն :

ՍԱՐԴՈՒՍ իր մարդկային բնութեան բարձրութեանն հասնելու մեծ յորդոր է՝ իր նմաններուն ընտիր օրինակն, որ կամ զարմանքով կամ նախանձով կամ օգտակար անձնասիրութեամբ կը շարժէ՝ անոնց նմանելու կամ գերազանցելու . այնչափ ալ զօրաւոր կ'ըլլայ այս յորդորս որչափ որ մօտաւոր ըլլայ օրինակն ազգաւ, արեամբ և ժամանակաւ : Եւս պատճառաւ երևելի մարդկանց վաղքն հրատարակելով, թէ որ քիչ անգամ մեր ազգայնոց վաղքն ընծայեր ենք, ոչ է թէ արժանաւոր անձանց նուազութեան համար է, հապա զանոնք մեր ազգին ծանօթ սեպելուս . թէպէտ և չենք պակսիր ասկէ վերջն՝ ալ աւելի ծանօթ ընել զանոնք . մեծ միտութեամբ թէ մեզի թէ որ կարենանք՝ մեր պանծալի հին հարց և դիւցազանց կարգն շարել՝ մօտ ժամանակի արդիւնաւոր պարծելի անձինք ալ, որ այն հիններուն փառացն յաջորդութիւնն են, և նոր փառաց՝

սկիզբն և յուսադիր : Եւս մեր փափա-
գին առիթ տուաւ մեզի մօտերս Պ .
Սերովբէ Պետրոսեան բանասէրն հե-
տեւալ յօդուածս զըկելով Բազմավի-
պին հրատարակելու . և կը յուսանք որ
հաճոյ ըլլայ գիտնալ այն գովելի անձին
վարքն , որուն որ ազնուաժառանգ գեր-
դաստանին անունն այսօր ծանօթ է
ազգայնոց և Եւրոպացւոց և տէրութե ,
թէ համբաւով թէ լրագրաց միջոցով .
և ալ աւելի ծանօթութիւնն հիմայ կը
վարագուրէ ժամանակին ներկայութե
օրէնքն , մանաւանդ թէ առաքելի չա-
փաւորութիւնն՝ որն որ զգուշանալով
ժամանակին կամ շողոքորթ կամ յոր-
ձանուտ կամ նախանձագրգիռ հոսան-
քէն , զինքն լուծեամբ կը թողու ա-
նաչառ անմահութեան դատաստանին
և գովեստին , որուն որ արժանին է :

Եւ երևելի մարդիկներէն՝ որոնք
մէյմէկ կերպ կատարելութեամբ ա-
նուանի եղած են ատեն ատեն , իրաւ-
ցընէ մէկն ալ Օ ԱՏԱՅԵԱՆ ՄԱՏՏԵՍԻ
ԲՈՒՔԵԼ ՏԱՏ ԱՄԻՐԱՅԻ է մեր մօտիկ
օրերս , իրեն սրամտութեամբն և մե-
քենական արհեստի 'ի բնէ ունեցած
յարմարութեամբը . որ հայերէնէ 'ի
զատ լեզու չգիտնալով , առանց մաթե-
մաթիքայ և ուրիշ հարկաւոր գիտու-
թիւն սորվելու , և Եւրոպան ալ աշ-
խարհացուցի վրայ հազիւ թէ տեսած
ըլլալով՝ ճախարակներ ու անուաւոր
գործիքներ յօրինելու համեմատութե
կանոններով , և անոնց անսխալ շար-
ժում տալու զարմանալի ճարտարու-
թիւն մը ունէր . որուն օրովը եթէ շո-
գւոյ զօրութիւնը ճանչցուած ըլլար՝
անտարակոյս էր որ առաւել ընտիր ու
դիւրին եղանակաւ շատ հնարքներ կը
ճարտարէր : Ինքն այս մեծ պարծանքս
ալ ունի , որ () ամանեան մեծագոր տէ-
րութեան մէջ զանազան արհեստից
գործարանաց հաստատուելուն սկզբնա-
ւորողն է , և շատնալը ու յառաջ երթա-
լով պայծառանալը իր որդւոց ու թոռան-
ցը ձեռօքն և աշխատութեամբը կ'ըլ-
լայ ըստ մեծի մասին , ինչպէս յայտնի է :

Եւ իհր հնութեամբ ու ազնուակա-
նութեամբն ալ հռչակաւոր է . վասն զի
մեր ազգին մէջ ծանօթ եղածներէն՝
որոնք իրենց նախնեաց հնութիւնը կը
նանց ցուցնել , առաջիններէն մէկն է
մահտեսի Տատայ ցեղն . որուն նախա-
հայրն է Օատայ անուն Բնայ քա-
ղաքէն 1400^ն ատենները , որպէս իր
ճիւղագրութիւնը կը վկայէ՝ , որուն սե-
րունդը մինչև մահտեսի Տատ անուանի
սեղանաւոր են եղած Կոստանդնուպօլ-
սոյ մէջ . և այս հաշուով Օատան՝ մեր
Սենեքերիմ Բրծրունի՝ Թագաւորին
հետ Սասպուրական երկրէն գալով՝
Սեբաստիոյ ու Եփրատայ կողմերը
բնակողներէն եօթներորդ կամ ութե-
րորդ կ'ըլլայ :

Մահտեսի Բաքել Տատ (ուղիղը՝
Դատ , իր նախնիքներէն մէկուն անու-
նով , որ իցէ թէ Տրդատ կամ Տերդատ
է) ծնաւ 1753 դեկտեմբեր 20 , Բնայ
Կամարակապ գիւղը . դեռ մօրը գիրկը՝
հայրը մահտեսի Եփկողայոս ամիրան
մեռաւ Կոստանդնուպօլիս , և մօրը
Սարգարիտ խաթունին խնամքովը մեծ-
ցաւ , տղայութենէն յայտնի ընելով ի-
րեն մեծ հանձարը և ճարտարութիւնը .
վասն զի փայտէ մեքենաներ , մոմէ ար-
ձաններ , և այլն , շինէն էին անոր ման-
կական հասակին խաղալիքները . միայն
հասարակ ընթերցմունք մը սորվեցաւ ,
բայց խրթին շարագրութեամբ գիրքե-
րը շատ աղէկ կը հասկընար ու ուղիղ
կը բացատրէր : Տասն և ութ տարուան
ամուսնանալէն ետեւ Կոստանդնուպօլիս

1 Եւս ճիւղագրութիւնը Բնայ եկեղեցւոյն
մկրտութեան ցուցակէն հանել ու Կոստանդնու-
պօլիս բերել տուած է մահտեսի Տատը . բայց ցե-
ղին սկիզբն այլ և այլ ճիւղեր տարածուած , և
իւրաքանչիւրն ալ զանազան անունով կոչուելուն
ինչպէս Զատայեան , Պերոզեան , (որ սխալ հրե-
մամբ Պեռեհէ կ'ըսուի) , և այլն , միայն իւր ճիւ-
ղը՝ որ Զատայէն կ'իջնայ , առեր է . նոյն Զա-
տայեան ճիւղն ալ այնքան շատնալով հեռացեր
էր իրարմէ , մինչև խնամութիւն կ'ըլլուէր . ինչպէս
մահտեսի Տատայ ամուսնոյն հայրը մահտեսի Յո-
հաննէս նոյն ցեղէն էր : Կաւ Ֆէթիհ Սուլթան
Մէհմէմէ Կոստանդնուպօլիսն առնելէն ետեւ իր
տիրապետած երկիրները աշխարհագիր ընելու ա-
տենն՝ այս ցեղը բազմաթիւ գերդաստան մ'է եղած
Բնայ մէջ :

եկաւ հօրմէն մնացած ժառանգութիւնը առնելու մեծ հօրեղբօրմէն մահտեսի Սիմոն ամիրայէն, որ հօրը հետ սեղանաւորութեան մէջ ընկերութիւն ունէր, և ժառանգութեանն ալ խնամակալն էր. որոնց հաշիւները Սուրատ և Արկայնեան Յարութիւն ամիրայից տեսնելով՝ միայն ազարակ մը ու երկու սենեակ գտնուեցաւ Տատին հայրենի բաժինը. որոնք ծախելով գնաց հայրենիքը, մայրը Արուսաղէմ տարաւ, և ետ դարձաւ նէ՝ առաջին անգամ ցցուց իր ճարտարագործութիւնը դիւրաշարժ կերպով մէկ քանի հատ ջրաղաց շինելով իր երկրացոյ խնդրանօքը:

Այս ժամանակը մահտեսի Տատ կարօտութենէն ստիպուած ոստայնանկութեամբ կ'ապրէր, ետքն ալ ժամացոյց շինելու ձեռք զարկաւ՝ որ ինքիրմէն սորված էր առանց վարպետի. անկէ ալ իր ապրուստը չկրնալով ճարել նորէն Վոստանդնուպօլիս եկաւ. բայց շուտով ետ դարձաւ Մկնայ վրայի լեռանը ճամբան անցող դարձողաց ապահովութեանը համար լայնցընելու և շտկելու, Արկայնեան Յարութիւն ամիրայի յանձնելովն. որն որ յաջողութեամբ գլուխ տարաւ սալայատակ ընելով ու հարկաւոր տեղուանքը կամուրջներ և աղբիւրներ շինելով՝, դարձաւ երրորդ անգամ Վոստանդնուպօլիս 1787ին. և սեղանաւորութեան պարապեցաւ Ունխափանը. ետքն ալ ան տեղի Վայտօս ըսուած աղօրիքին ընկերութեան մէջ մտած էր, երբոր սաստիկ հիւանդութենէ մը ութ ամիս անկողին ինկաւ. և առողջանալու ատեն զարմանալիք մը երեցաւ մարմնոյն վրայ, վասն զի բոլոր մորթը փոխուելով տեղը փափուկ եկաւ, և աչքին տեսութիւնն ալ այնպէս զօրացաւ, որ դիմացը Այալթա խուլէն բանող հիւսանց գործիքները՝ մինչև ուրագներուն և սղոցներուն բերնէն թափած տաշուքները իր աղօրիքէն կրնար տեսնալ:

1 Աս ճամբան լեռանը կողին վրայ է, որ նեղ և դարաւանդ ըլլալուն անցնելը շատ վտանգաւոր էր մանաւանդ ձմեռը:

Այս օրերս էր որ Գ Սուլդան Սէլիմ աշխարհաշէն թագաւորը ուզելով Վոստանդնուպօլսոյ մէջ կարգաւոր վառօդարան հաստատել, Ֆրանչիսկոս անուն Վաղդիացի մը խոստացեր էր վառօդը դիւրութեամբ պատրաստելու համար ճախարակ մը շինել Այստեֆանոյի վառօդարանին մէջ՝. բայց ըմբռնելէն ետև երբոր երկու ձիու չկրցաւ դարձընել տալու, երկու գոմէշ լծեց՝ խորտակուեցաւ: Այն ատենուան արտաքին իրողութեանց պաշտօնատարը (Ռէիզ էֆէնտի կամ Այարիճիէ) անուանի Ռաշիտ էֆէնտին կը ճանչնար մահտեսի Տատը, իր աւրած ժամացոյցները անոր շինել տալուն՝ գիտէր ճարտարագործ ըլլալն ալ. ուստի կեսաւրացի Աիւլապեան Յակօբ աղայ ճարտարապետին բերնով հրաման կը խաւրէ, որ շուտով ան խորտակուած մեքենան բանեցընելուն ճար մը գտնէ: Այն ալ տկար անձամբ կ'երթայ վառօդարանը և տեսածին պէս իմանալով պակսութիւնը՝ հոն մէկէն կարգաւորել տալով՝ կը սկսի ճախարակը դառնալ երկու ձիով:

Այն ատեն մահտեսի Տատը Ռաշիտ էֆէնտիէն քաջալերուած՝ ուրիշ կերպ ճախարակի մը գաղափար ձևացուց. որ դրան կողմանէ թագաւորին ցոյց տուին նէ՝ հրաման ելաւ թէ ատոր յօրինողը ատ մեքենան թող շինէ վառօդարանին մէկ կողմը: Արբոր աւարտեցաւ 1794ին, տեսնել գնաց թագաւորն, և շատ հաճեցաւ, մանաւանդ որ այդ ճարտար մարդը իր տէրութեան հպատակ հայոց ազգէն է. ուստի մահտեսի Տատը դէմը բերել տալով հրաման ըրաւ, որ երթայ Մշատլու գեղը՝ ուր նոր վառօդարանի հիմնարկութիւնը կ'ըլլար, ջրով դառնալու մեքենայ մը շինէ, վառօդապետութեան պաշտօն տալ խոստանալով. և պարգևներէ ի զատ՝ հարկէ

1 Ասկէ յառաջ տէրութեան վառօդը անպիտան ճախարակով կը շինուէր Վէլիպօլ և ուրիշ տեղուանք, որ շատ սուղ կ'ըլլար. Այստեֆանոսի վառօդարանն ալ անանկ էր, և սեպէ թէ Ենիչէրի ըսուած ան ատենուան ջրօքին ձեռքն էր:

և մնաքսէ ազատ ըլլալու արտօնութիւն ալ՝ չնորհեց։ Բայ մեքենան վարի վառօդարանին մէջ շինեց մահտեսի Տատը, և Բջատլու տանել հաստա տելէն ետեւ՝ Թագաւորն ալ գնաց. և ան ժամանակը տուաւ անոր վառօդապետութեան իշխանութիւնը 1793 յունիս 17^{ին}, և անկէ ետեւ սկսաւ ընտիր վառօդ հանել։ Բայց Ֆրանչիսկոս անոր անունին և փառաւորութեանը նախանձելով՝ կը հրատարակէր Թէ Բջատլուի վառօդը իր շինածէն տկար է. իսկ դրան կողմանէ երկուքին ալ վառօդը փորձելով՝ Բջատլուինը զօրաւոր գտնուեցաւ նէ՝ Ֆրանչիսկոսը վառն տուեցաւ վառօդարանէն։

Սահտեսի Տատ ամիրան մէկ քանի տարի ետեւ ուրիշ մեքենայ մը հնարեց վառօդի նիւթերը դիւրութեամբ պատրաստելու, որ շատուոր մարդոց ընելու գործը երկու ձիով կը կատարէր։ Բայ մեքենան երբոր երուեցաւ, ալ աւելի կատարեալը շինեց, որ չորս գործ մէկէն կը տեսնէր. այսինքն, վառօդին զանգուածը մանրել և մաղել, ու ածուխը ծեծել և մաղել։

Բնուաւոր նաւակ մ'ալ շինեց, որուն անիւները հիմակուան շոգենաւաց անիւներուն նման էին. որ մէկ մարդու մը դարձունելով հովի և յորձանքին դէմանվտանգ կ'երթար նաւը. և ()ը Թագիւղէն մէկտեղ զատուած իրեք Թիովնաւակէն շատ մը անցաւ իր սրնութեամբ Թագու Թեամբը։ Նովակալ Հիւսէյին փաշայն տեսնելով աս նաւակը՝ յանձնեց իրեն որ արքունի նաւերուն յատակը ժողովուած ջրերը դիւրաւ պարպելու հնարք մը գտնայ. անիկայ ալ հնարեց, ան նաւերուն մէկուն մէջ անանկ վարպետութեամբ ջրահան մը շինեց՝ որով ջուրը մէկ մարդ մը քիչ ատենի մէջ ծով կը Թափէր։

Բայն փաշային հրամանաւ մեքենայ մը ճարտարեց նաւակայանին մէջ 1800^{ին}. երկան գերանները սղոցելով տախտակ ընելու, որ շատ աժան և շուտով կ'ըլ-

լար քան Թէ մարդկան ձեռք սղոցելը։ Ուրիշ գործիք մ'ալ հնարեց 1802, Սիլինտիր ըսուածը, որ պղինձը տափակցնելով տախտակ կ'ընէր, արքունի նաւերուն տակը պատելու համար։ Բայ գործիքը Հիւսէյին փաշային քով տեսնելով անգղիացի մը, և զարմանալով եթէ ճարտարութեանը ու գեղեցկութեանը, և եթէ անիւներուն ու կտորներուն իրարու հետ ունեցած յարմարութեանը՝ կը պնդէր Թէ անտարակոյս Բնգղիայէն բերուած է։ Բայ երկու մեքենայիցս համար առանձին գործատուն շինուեցաւ նաւակայանին մէջ, և երկար ժամանակ գործ կ'ածուէին, մինչև Սուլդան Սահմուտ արքային օրովը շոգեշարժ մեքենաները հաստատուեցան։

Բայ ամէն ճարտարագործ գիւտերէն աւելի զարմանալու արժանի ան եղաւ, որ չուխայ գործելու համար հինգ հատ գործիք (Թէզկեհաճ) շինեց. և անանկ ընտիր չուխայ կը հանէր, մինչև Սուլդան Սիլիմ վեհափառ Թագաւորը իրեն արուեստագէտ ծառային հանձարը և ճարտարութիւնը արժանապէս մեծարելու համար՝ անոր չուխայէն վերարկու հագած Բջատլու գնաց 1803^{ին} տեսնելու եթէ չուխային գործուիլը, և եթէ ան բազմաշխատ մեքենան՝ որ սկսած էր շինելու մահտեսի Տատ Թընդանօթները ծակելու ու վրանին ողորկելու. և շատ զմայելով՝ ըսաւ որ չուխայի համար զատ գործարան շինուի. բայց ան օրերը իր Թագաւորութեան աթոռէն իյնալը վրայ գալով՝ խափանած մնաց աս երկու գործն ալ, ու մահտեսի Տատայ մեծամեծ արտօնութիւններ տալու խոստմունքն ալ։

Բայ արհեստահար մարդը Սուլդան Սահմուտին ժամանակը Չէլէպի էֆէնտի փողերանոցի տեսուչին յանձնելով ան գործիքն ալ (հատուէ) պատրաստեց, որ ոսկի և արծաթ գաւազանները հաւասարապէս կը տափակցնէր. որ իր մահուանէն ետեւ՝ հանձարով իրեն նման որդին մեծանուն Սիմին ամիրայն փոքր ինչ փո-

փոխութիւններով կարգաւորեց դրամահատութեան գործակալ ազնուական Տիւզեան բարեպատիւ իշխանաց խընդրանօք, ու գործածուեցաւ. և առջի տպուած ոսկի դրամէն խաւրեց թագաւորը Սէքքէի տարեկան նուէրը:

Սահտեսի Տատ ամիրային մեծ համբաւը ()սմանեան տէրութեան սահմանէն ալ դուրս երթալով հասաւ մինչև Պարսից Շահին ականջը. որ իր դեսպանին բերնով խնդրեց 1810ին Սուլթան Սահմուտէն հրաման ընելու աւտոր, որ գայ իւր երկիրն ալ վառօդարանի մեքենայ հաստատէ: Իսկ նրա բամիտ թագաւորը աղէկ ճանչնալով իրեն հաւատարիմ և երախտաւոր ծառային իր տէրութեանը մէջ պիտանացու ըլլալը՝ չըթողուց. միայն թէ թոյլ տուաւ ուզածներնուն օրինակը առնելու. ան ատենը մեքենականութեան տեղեակ մարդիկներ եկան Պարսից դռնէն, մեքենաներուն օրինակները և անոնց վերաբերեալ խրատները առնելով մահտեսի Տատէն՝ գնացին:

Եւս մեծանուն մարդուն մտաց ձիրքերուն վրայ համառօտ մը խօսելէն ետե կ'արժէ որ հոգւոյ կատարելութեանցը համար ալ ըսենք: Վրիստոնէական պարտքերուն մէջ հաստատուն, և աստուածպաշտութեան ջերմեւանդ ըլլալով՝ ծանր գործքերը և զբաղմունքները ամենեւին արգելք եղած չէին իր սովորական աղօթիցը և բարեպաշտութեանցը: Վործի մը ձեռք զարնելու ըլլալ՝ առաջ անոր յաջողուիլը յԱստուծոյ աղօթքով կը հայցէր. անկարգ և մոլեկան կըքեր չկրցան յաղթել աստուածավախ սրտին. թէպէտ բնութեամբ խոնարհ և մարդասէր էր, բայց մոլի և անպարկեշտ մարդիկներէ չէր ախորժեր և հետեւին ընտանութիւն չէր ընէր. առջևը անպատշաճ և անպիտան խօսքեր թէ և իբրեւ կատակ խօսել տուած չէր: Պարապութեան ժամանակը հոգեւոր գրքեր և սրտմութիւն կարդալով կ'անցունէր: Իրեն մեծ գովեստն այս է, որ առաքինի և զիտնական մարդոց հետ կը կենակցէր:

Օաւակաց և թողանց կրթութեանը և աստուածպաշտութեան համար ունեցած հոգը և ջանքը՝ մինչև հիմա յայտնի կ'երևնայ իրեն և անոնց զաւակաց վրայ փայլած բարեգործ և ազգասիրական արդիւնքներէն ու ուսումնական ախորժակէն, որ իբրեւ հայրենական ժառանգութիւն մը ստացեր է իրմէ և հաստատուն կը պահէ այս պանծալի ցեղը:

Հայրենասիրութիւնն ալ շատ մեծ ըլլալով՝ ազգը զատուած տեսնելը իրեն սաստիկ ցաւ մ'էր. մեծազգի և առաքինի Յովհաննէս Տիւզեան շէյխին ալ իր ցաւոյն հաղորդ գտնալով, և երկուքին ալ սրտին մէջ ազգասիրութեան բոցը հաւասար վառուած ըլլալով, միշտ մէկտեղ կը խորհրդակցէին ազգը միաբանելու հնարքին վրայ, ինչպէս ուրիշ բարեսիրտ ամիրայից հետ ալ, որոնց մէկն ալ ամիրայ Սիմոնն էր: Եւս բանիս համար ձեռք զարնելով Պատրիարքական հրամանաւն՝ արդէն քանի մը անգամ ժողովքներ ալ եղած էին երկու կողմի երևելի ամիրաներով, երբոր Տիւզեան հոգեսէր Յովհաննէս շէյխին վախճանը վրայ եկաւ, և տէրութեանէն ալ դրսէն ալ ակնածութեամբ մը հիմայ ժամանակը չէ ըսուելով՝ երեսի վրայ մնաց խորհուրդն ալ հետեւանքն ալ: Իսկ աստուածասէր և մեծազգի մահտեսի Եւաքել Տատ փառաւոր իշխանը՝ յիսուն և ինը տարուան քրիստոնէաբար բարեպաշտութեամբ անցուցած կեանքը կնքեց խաղաղ մահուամբ մը 1812 օգոստոսի 31ին, Եւատլու իր տունը. և այս աստուածահաճոյ բաղձանքը՝ որ 'ի կենդանութեան միշտ սրտին մէջ կը կրէր, միշտ ալ յիշատակելու համար գրուեցաւ տապանագրին վրայ ()ըթագիւղի գերեզմանատունը, ուր թաղուեցաւ, տան և եօթ տարի վառօդապետութեան պաշտօնովը իրեք մեծազօր թագաւորի հաւատարմութեամբ ծառայելով: